

Міністерство освіти і науки України
Київський національний торговельно-економічний університет
Харківський торговельно-економічний коледж

Циклова комісія туризму та соціально-гуманітарних дисциплін

Затверджено

Педагогічною радою ХТЭК КНУТЕУ
(протокол від 30.06.2020 № 5)

Директор

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Психологія

(назва навчальної дисципліни)

освітній рівень	перший (бакалаврський) рівень вищої освіти <i>(назва освітнього рівня)</i>
галузь знань	07 Управління та адміністрування <i>(шифр і назва галузі знань)</i>
спеціальність	073 Менеджмент <i>(шифр і назва спеціальності)</i>
спеціалізація	 <i>(назва спеціалізації)</i>
освітня програма	Менеджмент організацій <i>(назва освітньої програми)</i>
мова навчання	українська

Розробник програми: Тихонович Вікторія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, професор, викладач циклової комісії туризму та соціально-гуманітарних дисциплін

Рецензент: Микитюк Сергій Олександрович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософсько-психологічної антропології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Обговорено та рекомендовано до затвердження цикловою комісією туризму та соціально-гуманітарних дисциплін (протокол від 26.06.2020 № 12).

Голова циклової комісії І. Торянік

Погоджено:
Заступник директора
з навчально-методичної роботи Л. М. Біленко

Опис навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Психологія» складена відповідно до освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти початкового рівня (короткого циклу), галузі знань **07 Управління та адміністрування**, спеціальності **073 Менеджмент**, освітньо-професійної програми **Менеджмент організацій**.

Обсяг навчальної дисципліни. На вивчення навчальної дисципліни «Психологія» відводиться 180 годин 6 кредитів ЄКТС.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є основні психологічні положення, теорії, концепції, категорії, механізми функціонування психіки людини, закономірності розвитку та формування особистості; своєрідність протікання психічних процесів у залежності від індивідуально-типологічних особливостей індивіда.

Передумови вивчення навчальної дисципліни «Психологія». Навчальна дисципліна «Психологія» є першою дисципліною психологічного циклу, яка вивчається за освітньою програмою. Передумовами вивчення психології є оволодіння фаховими компетентностями, що сформувалися у здобувачів освіти під час навчання на початковому (короткому) циклі, при вивченні таких навчальних дисциплін, як соціологія, основи української культури та ін., які можна віднести до соціально-гуманітарних. Також до передумов вивчення психології можна віднести й накопичений під час виробничих та навчальних практик досвід організації спілкування з іншими людьми, який є складником професійної компетентності.

Міждисциплінарні зв'язки. Психологія тісно переплітається з навчальними дисциплінами, якими оволодівають здобувачі освіти за освітньою програмою, а саме: логістика, управління інноваціями, маркетинг, теорія організацій, етика ділового спілкування, самоменеджмент, конфліктологія та психологія управління, комунікативний менеджмент, іміджологія та ін. Вона закладає основу вивчення вказаних дисциплін і є ключовою у забезпеченні міжпредметних зв'язків.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Психологія» є формування професійно компетентної особистості майбутнього менеджера на основі засвоєння загальних закономірностей і механізмів психічної діяльності особистості, розвитку особистості як найвищої цінності суспільства; розширення пізнавальної сфери здобувачів освіти, надання знань в галузі загальної психології, формування уявлень про розвиток психіки та свідомості, про психічні процеси та індивідуально-психологічні властивості особистості, про особливості поведінки особистості у діяльності та спілкуванні.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Психологія» є: формування у здобувачів освіти психологічних знань; забезпечення оволодіння основними категоріями та поняттями психології; ознайомлення із закономірностями розвитку психіки людини, її емоційно-вольової сфери та індивідуальних особливостей; висвітлення проблеми психологічних особливостей діяльності та спілкування особистості; розкриття особливостей побудови та організації міжособистісної взаємодії в групі; аналіз різного роду професійних ситуацій та осмислення найбільш ефективних методів впливу на іншу людину.

Компетентності та очікувані результати навчання

Навчальна дисципліна «Психологія» забезпечує набуття здобувачами освіти таких **компетентностей**: *загальні* (здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (2); здатність до адаптації та дії в новій ситуації (11); здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (15); *спеціальні* компетентності: здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісну взаємодію при вирішенні професійних завдань (9), здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в

процесі управління (11); розуміти принципи психології та використовувати їх у професійній діяльності (14); здатність формувати та демонструвати лідерські якості та поведінкові навички (15).

Очікувані результати навчання. Вивчення психології має стати складником програмних результатів навчання: 1. Знати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя. 6. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень. 9. Демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи. 14. Ідентифікувати причини стресу, адаптувати себе та членів команди до стресової ситуації, знаходити засоби до її нейтралізації. 16. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

Здобувач освіти має **розумітися на таких питаннях**, як: предмет і завдання загальної психології; методологічні принципи і методи дослідження психіки; сутність і специфіку психічного відображення дійсності; рівні розвитку і форми прояву психіки; зміст, психологічні механізми і умови становлення і розвитку свідомості та самосвідомості людини; характеристику неусвідомлюваних психічних явищ; сутність, структуру та психологічні властивості особистості як системної якості індивіда; зміст, основні характеристики та умови розвитку когнітивної, регулятивної афективної сфер особистості; індивідуально-типологічні особливості особистості (темперамент, характер, здібності).

Майбутній фахівець у сфері менеджменту повинен вільно володіти понятійним апаратом, практично визначати власні психічні особливості та використовувати особистісні резерви, володіти навичками спостережливості, сприймання, уваги, прийомами мнемотехніки і розвитку мислення, ідентифікувати індивідуально-психологічні особливості людини, її емоційні стани, володіти техніками розвитку та формування творчої особистості, розвивати та вдосконалювати власні риси та якості, від яких залежить цілісна адекватна поведінка та успішність і ефективність майбутньої професійної діяльності.

Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1 Предмет психології. Психічні процеси та стани особистості

Тема 1.1 *Предмет, завдання та методи психології.* Поняття про психологію як науку. Можливості психології, як науки: чим може допомогти психологія? чого не спроможна зробити психологія? Співвідношення наукової та життєвої психології. Психіка як особлива форма відображення об'єктивної реальності. Співвідношення наукової та життєвої психології: відмінність та подібність. Закон зсуву мотиву на ціль. Рефлекторна природа психічного. Мозок і психіка. Психіка як продукт і фактор еволюційного процесу. Психіка і свідомість. Структура свідомості і її основні психологічні характеристики. Рівні свідомості. Свідоме і несвідоме. Перетворення людської свідомості на самосвідомість.

Тема 1.2 *Етапи історичного розвитку психології.* Етапи історичного розвитку психології: початкові уявлення про психіку. Поняття душі. Дуалізм Платона. «Про душу» Арістотеля. Герофіл та Еразистрат про зв'язок нервів з психікою. Плевма (К. Гален). А. Аврелій: вивчення душі шляхом інтроспекції. Матеріалістичне вчення про психіку. Р. Декарт: рефлекси. Т. Гоббс: зведення психічного до фізичного, духовного до матеріального. Г.-В. Лейбніц: «несвідома психіка». Емпіризм (Дж. Локк). Сенсуалізм. Психіка як функція мозку. Криза психології на межі ХХ ст. Біхевіоризм. Фрейдизм. Гештальтпсихологія. Генетична психологія Ж. Піаже.

Сучасний стан і найважливіші тенденції розвитку зарубіжної психології. Когнітивна психологія. Дж. Сеймур, Д. Норман, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, У. Найсер, Г. Саймон. Гуманістична психологія (А. Маслоу). Самоактуалізація, прагнення до самовираження.

Розвиток вітчизняної психології. І. Сеченов «Рефлекси головного мозку». В. Бехтерев «об'єктивна психологія». Л. Виготський. Нові методи дослідження психічних процесів. Г. Костюк. Науково-дослідний інститут психології МО УРСР. О. Леонтьєв «Проблеми розвитку психіки». Б. Ананьєв «Людина як предмет пізнання». Б. Ломов. Лабораторія інженерної психології. С. Рубінштейн. Філософські проблеми психології. Д. Узнадзе. Теорія установки.

Розвиток психологічної науки в Україні. Внесок М. Троїцького, П. Юркевича, Г. Челпанова в розвиток української психології. І. Сікорський «Всезагальна психологія з фізіогномікою у

ілюстрованому вигляді». Київська (Г. Челпанов, І. Сікорський, С. Ананьїн), Одеська (І. Сеченов, І. Мечніков, М. Ланге, С. Рубінштейн) психологічні школи. Теорія творчості. Внесок Л. Виготського у розвиток клінічної психології. Харківська школа психологів-дослідників (О. Леонтєв, О. Запорожець, О. Лурія, І. Соколянський, В. Протопов, Л. Залужний, П. Зінченко, Л. Божович, П. Гальперін та ін.). Л. Рубінштейн. Рефлексологія.

Тема 1.3 Відчуття. Поняття про відчуття, фізіологічні основи відчуття. Складники аналізатора: рецепторна, провідна, центральна частини. Класифікації відчуттів: класична; за категоріями модальності; на основі типу енергії адекватного подразника; за критеріями об'єктивної (соматичної) локалізації рецепторів і суб'єктивної локалізації відчуттів; за категорією субмодальності. Види відчуття: екстероцептивні (зорові, слухові, нюхові, смакові, дотикові (тактильні), температурні, больові); інтероцептивні (голод, спрага, ситість, нудота та ін.); пропріоцептивні (кінестетичні, статичні). Властивості відчуття: якість, інтенсивність, тривалість. Розвиток відчуття. Чутливість. Поріг відчуття (нижній, верхній). Поріг розрізнення. Сенсibiliзація.

Тема 1.4 Сприймання. Поняття про сприймання. Сприймання знайомих і незнайомих предметів. Теорії процесів розпізнавання образів. Епікур, Демокрит, Арістотель, Евклід про сприймання. Гештальтпсихологія. Перцептивне сприймання. Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтєв про проблеми сприймання з урахуванням рефлекторної природи сенсорних процесів. О. Запорожець та Л. Веккер про сприймання як своєрідну дію, спрямовану на обстеження об'єкта сприймання і створення його копії, подоби. Історичність сприймання. Властивості сприймання: предметність, цілісність, константність, предметність та осмисленість. Фізіологічні основи сприймання. Сприймання – рефлекторний процес. Внутрішньо-аналізаторні та міжаналізаторні зв'язки. Роль моторних компонентів у сприйманні. Рух руки, що ощупує предмет. Рух очей, що слідкують за видимим контуром. Рух гортані, що відтворює звук і т. д. Закони сприймання. Безпосередній зв'язок сприймання з роботою м'язів, з різного роду рухами, що несуть в собі багатогранну інформацію про об'єкт, що сприймається. Відносна стійкість образів, що сформувалися, коли їх функціонування пов'язане з мисленням. Процес розвитку сприймання. Види сприймання: сприймання простору; сприймання часу (закон заповненого часового відрізка; закон детермінованої оцінки часу); сприймання руху. Спостереження і спостережливість. Сприймання і спрямованість особистості.

Тема 1.5 Пам'ять. Поняття про пам'ять. Запамятовування або закріплення інформації (фіксація). Збереження або утримання інформації (ретенція). Відтворення інформації (репродукція). Види інформації: видова, набута. Класичне дослідження Г. Еббінгауза. Дослідження вищих довільних і свідомих форм пам'яті. Теорії і закони пам'яті. Асоціативна теорія. закон забування Еббінгауза. Гештальттеорія. Біхевіоризм і психоаналіз. З. Фрейд. Смилова теорія пам'яті. А. Біне, К. Бюлер. Інформаційно-кібернетична теорія пам'яті. Пам'ять в теорії діяльності. П. Жане. А. Смірнов. Нейронні і біохімічні теорії пам'яті. Реверберація. Консолідація. Види пам'яті: за характером психічної активності (моторна або рухова, емоційна, словесно-логічна, образна, зорова, нюхова, смакова, слухова, тактильна, ейдетична); за характером мети діяльності (мимовільна, довільна); за тривалістю утримання інформації (довготривала, короткочасна, оперативна). Процеси пам'яті. Запамятовування (механічне і осмислене), відтворення (упізнавання, згадування), пригадування. Забування. Індивідуальні особливості пам'яті: готовність до відтворення, точність запам'ятовування, міцність запам'ятовування, швидкість запам'ятовування, тривалість запам'ятовування, переважання того чи іншого виду пам'яті за характером психічної активності, домінуючі прийоми запам'ятовування. Мнемонічні прийоми запам'ятовування. Мнемоніка. Мнемотехніка. Розвиток пам'яті. Формування вміння запам'ятовувати та відтворювати. Вправи для запам'ятовування інформації.

Тема 1.6 Мислення. Мислення та його фізіологічні основи. Мислення як вищий процес ніж співвідношення відчуття і сприймання (співставлення, порівняння, розрізнення, розкриття відношення, опосередкування і розкриття абстрактних властивостей явищ але і розкриття зв'язків, які існують між ними). Думка, ідея як підсумок мислення. Мислення – функція мозку. Першосигнальні та другосигнальні нервові зв'язки. Операції мислення. Мисленнєві операції: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація, узагальнення. Види мислення: за формою перебігу (наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне (абстрактно-логічне)), за характером задач, які розв'язуються (теоретичне і практичне), за рівнем узагальнення (емпіричне й теоретичне), за

ступенем розгорнутості (дискурсивне й інтуїтивне), за адекватністю відображення реальної дійсності (реалістичне й аутичне), за ступенем новизни й оригінальності (репродуктивне і творче). Індивідуальні особливості мислення: широта, глибина, самостійність, критичність, гнучкість, динамічність.

Тема 1.7 *Мовлення*. Дослідження проблеми спілкування. Функції спілкування: інформаційно-комунікативна; регуляційно-комунікативна; афективно-комунікативна. Спілкування як обмін інформацією. Засоби комунікації. Мова. Функції мови. Семантичний та смисловий зміст мови. Сигніфікативна функція слова. Слово як засіб абстракції і узагальнення. Комунікативна функція мови: засоби впливу, засоби вираження. Функції спілкування: комунікативна, інформаційна, когнітивна, емотивна, когнітивна, креативна. Інформаційно-комунікативна, регуляційно-комунікативна, афективно-комунікативна групи функцій спілкування. Види спілкування. Види мовленнєвої діяльності: зовнішня (усна та письмова, монологічна і діалогічна) та внутрішня. Вербальна комунікація. Невербальна комунікація. Паралінгвістична система знаків. Екстралінгвістична система знаків. Проксеміка. Візуальне спілкування («контакт очей»). Спілкування як взаємодія (інтерактивна сторона спілкування). Міжособистісна взаємодія, роль. Конфлікти. Смисловий бар'єр. Психологічний вплив. Дружба і дружнє спілкування. Спілкування як сприймання людьми один одного (перцептивна сторона спілкування). Механізми і феномени сприймання людини людиною. Ідентифікація. Емпатія. Рефлексія. Каузальна атрибуція. Ефект ореолу. Стереотипізація. Сім'я в формуванні механізмів спілкування. Засоби спілкування. Розвиток спілкування.

Тема 1.8 *Уява*. Поняття про уяву. Уява та фантазія. Уява (фантазія) як спонтанний і відірваний від дійсності процесом. Уява в асоціативній психології. Образи уяви. Антиципації. Негативна роль фантазії. Зв'язок уяви з мисленням. Цінність уяви. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю. Уява як форма відображення людиною дійсності, де виявляється активний випереджувальний характер пізнання нею об'єктивності світу. Фізіологічні основи уяви. Уяви – функція кори великих півкуль, результат діяльності мозку. Особливості гіпоталамо-лімбічної системи і уява. Бібліогенні захворювання. Ідеомоторні акти. «Школа самовладання шляхом свідомого самонавіювання». Уява і творчість. Поява хвильової теорії світла. Періодична система елементів Д. Менделєєва. Теорія творчих задач Г. Альтшуллера. Види уяви. Активна і пасивна. Мимовільні і довільна. Репродуктивна і творча. Технічна, наукова, художня та ін. види уяви. Мрія – образ того, чого людина прагне. Процеси уяви. Аналітико-синтетичний характер уяви. Комбінації. Творення образів. Аглютинація. Аналогія. Літота. Гіперболізація. Схематизація. Загострення. Індивідуальні особливості уяви. Широта уяви. Високоорганізована уява. Неорганізована уява. Натхнення. Функції уяви, її розвиток. Представлення дійсності в образах. Регуляція емоційних станів. Довільна регуляція пізнавальних процесів і станів людини, зокрема сприймання, уваги, пам'яті, мови, емоцій.

Тема 1.9 *Увага*. Поняття про увагу, її природу та значення. Спрямованість уваги. Зосередженість. І. Сеченов, І. Павлов, О. Ухтомський. Домінанта (осередок оптимального збудження). Види та форми уваги. Мимовільна, довільна та післядовільна увага. Форми уваги: за спрямованістю (зовнішня, внутрішня), за формою прояву (колективна, групова, індивідуальна). Основні властивості уваги. Стійкість. Нестійкість. Концентрація (зосередженість). Коливання. Переключення. Розподіл. Обсяг. Способи управління увагою. Підтримання уваги: сила подразника, явище контрасту, новизна предмета (явища), інтерес людей, включення у діяльність, словесне нагадуванням, постановка запитань, приклади з практики. Привертання уваги: характер подразника, структурна організація діяльності, співвідношення подразника і потреб людини.

Тема 1.10 *Емоції та почуття*. Емоції і почуття: спільне і відмінне. Емоції як історично перший рівень емоційних психічних процесів. Почуття як вищі форми емоційного ставлення людини до особисто значимих ситуацій, предметів і явищ. Фізіологічні основи емоцій. Рефлекторна природа емоцій і почуттів. Фізіологічні механізми емоцій: діяльність підкоркових нервових центрів – гіпоталамуса, лімбічної системи, ретикулярної формації. Роль в емоційних переживаннях другої сигнальної системи. Теорії емоцій. Класична психоаналітична теорія мотивації. Концепція афекту і мотивації ролі стида і почуття провини в розвитку особистості. Емоції як частина свідомості, яку

можна виміряти. Оцінка емоцій: задоволення – незадоволення; розслаблення – напруженість; спокій – збудження. Активаційна теорія емоцій і поведінки. Еволюційний принцип у психолого-поведінковому розвитку живого організму. Теорії, що розглядають емоцію як реакцію чи комплекс реакцій, зумовлених когнітивними процесами. Теорія диференційних емоцій (Силван Томкінс). Теорії, що пояснюють вплив емоцій на психіку і поведінку. Теорія когнітивного дисонансу Л. Фестінгера. Функції емоцій і почуттів. Почуття. Моральні, естетичні, інтелектуальні, практичні, інтимні почуття. Самотність: хронічна, ситуативна, перехідна. Форми переживання почуттів. Кохання. Інтимні міжособистісні відносини. Загальні властивості емоцій і почуттів. Активність. Інтенсивність. Полярність. Якість. Вираження емоцій і почуттів. Емоції і особистість.

Тема 1.11 *Воля*. Поняття про волю та погляди на неї. Воля як свідомо спрямована активність особистості. Історичний аспект вивчення волі. Теорії волі. Зв'язок волі і мотивації. Воля та її функції. Спонукальна, гальмівна функція волі. Особливості вольової діяльності. Методи вивчення вольової активності. Фізіологічна основа волі. Матеріальна основа волі. Умовно-рефлекторна природа волі. Воля і ризик. Причини ризикової поведінки особистості. Проста і складна вольові дії. Стадії вольової дії. Труднощі у вивченні вольових якостей. Прийняття рішень. Наміри. Вольове зусилля. Довільні та мимовільні дії. Позитивні якості волі: цілеспрямованість, терпеливість, ініціативність, рішучість, витриманість, наполегливість, самостійність, самовладання, мужність. Негативні якості волі: впертість, навіюваність, конформність, безвілля. Особливості виховання волі.

Модуль 2 Психологічна характеристика особистості та діяльності

Тема 2.1 *Особистість*. Поняття про особистість як психологічну категорію. Поняття індивід, особистість, індивідуальність. Теорії особистості: психоаналітична теорія розвитку особистості, «індивідуальна психологія», его-психологія, теорія особистісних рис, навчально-біхевіористичний напрям, когнітивний підхід, гуманістичний підхід. Структура особистості. Спрямованість. Досвід. Форми відображення. Особистість як об'єкт-суб'єкт взаємин. Соціальна роль особистості. Класифікація соціальних ролей. Фактори формування особистості.

Тема 2.2 *Самосвідомість*. Поняття про самосвідомість особистості. Структура самосвідомості. Пізнавальна самосвідомість (самокритичність, самоаналіз, самооцінка, самопереконавання, самоіронія); емоційна (самозадоволення, самоповага, самолюбство, самосхвалення); вольова (самодисципліна, самонаказ, самоконтроль, саморегуляція, смовимогливість). Критерії самосвідомості: виділення себе із середовища, усвідомлення себе як суб'єкта, автономного від середовища (фізичної, соціальної); усвідомлення своєї активності («Я керую собою»); усвідомлення себе через іншого («Те, що я бачу в інших, може бути і моїм якістю»); моральна оцінка себе, наявність рефлексії – усвідомлення свого внутрішнього досвіду. Рівні самосвідомості: безпосередньо-чуттєвий; цілісно-подібний, особистісний; рефлексивний, інтелектуально-аналітичний; цілеспрямовано-діяльний.

Тема 2.3 *Діяльність*. Діяльність як внутрішня і зовнішня активність людини, яка спрямована на особистісні зміни, трансформація предметів та явищ залежно від потреб людини, а також створення нових. Макроструктура діяльності: спонукально-ціннісний блок (мотиви, цілі); прогностично-проективний (прогнозування, вибір, планування); виконавчо-реалізуючий (способи, засоби, результат); оцінково-порівняльний (аналіз, виявлення неузгодженості в результатах і процесі їхнього досягнення). Мета діяльності. Ознаки діяльності особистості: предметність, соціальність, індивідуальність, опосередкованість, соціальна мотиваційність та індивідуальна спрямованість, продуктивність, креативність. Механізм та етапи інтеріоризації.

Тема 2.4 *Спілкування*. Поняття про спілкування. Структура спілкування: комунікативно-інформаційний компонент, що означає приймання (реципієнт) і передавання (комунікатор кореспондент) повідомлень і майбутній зворотний зв'язок, в основі якого – психологічний контакт; пізнавальний (перцептивний) компонент, що ґрунтується на процесі сприйняття й розуміння людьми один одного; інтерактивний (конативний) компонент, пов'язаний з процесом впливу, поведінкою. Види спілкування: міжособистісне; міжособистістю і групою; групове і міжгрупове; масове; довірливе і конфліктне; інтимне і криміногенне; ділове й особисте; пряме й опосередковане; терапевтичне і ненасильницьке. Невербальні засоби спілкування: візуальні (кінетика (рух рук, ніг, голови, тулуба); напрям погляду і візуальний контакт; вираз очей; вираз обличчя; поза (зокрема, локалізація, зміна поз щодо словесного тексту); шкірні реакції (почервоніння, піт); дистанція (відстань до співрозмовника, кут повороту до нього; особистий простір); допоміжні засоби

спілкування, зокрема особливості статури (статеві, вікові) і засобів зміни зовнішності (одяг, косметика, окуляри, прикраси, татуювання, вуса, борода, сигарета та ін.); акустичні (звукові): пов'язані з мовою (інтонація, звук, тембр, тон, ритм, висота звуку, мовні паузи і їхня локалізація в тексті); не пов'язані з мовою (сміх, плач, кашель, подих, скрегіт зубів тощо); тактильні (пов'язані з дотиком): фізичний вплив (вести сліпого за руку, контактний танок та ін.); такевика (потиск руки, плескання по плечу).

Тема 2.5 *Темперамент* Поняття про темперамент. Сутність темпераменту. Темперамент як сукупність стійких індивідуально-психологічних особливостей людини. Історія розвитку вчення про темперамент. Темперамент почуттів і темперамент дії. Темперамент як психо-біологічна категорія. Чотири типи темпераменту: сангвінік, флегматик, холерик, меланхолік. Тип вищої нервової діяльності і темперамент. Психологічна характеристика типів темпераменту. Властивості темпераменту: сензитивність, реактивність, активність, пластичність і регідність, темп, екстраверсія та інтроверсія, емоційна збудливість. Домінуючі інстинкти: егофільний, генофільний, альтруїстичний, дослідницький, домінантний, лібертофільний, дигнітофільний. Класифікації темпераменту. Взаємозв'язок темпераменту з екстраверсією-інтроверсією. Темперамент і стиль діяльності. Харчування людини і її темперамент.

Тема 2.6 *Характер*. Характер як система стійких індивідуальних властивостей людини, що формуються і виявляються в діяльності, спілкуванні та зумовлюють типові для неї способи поведінки й емоційного реагування. Соціальний та індивідуальний характери. Типології характеру: акцентуальні (гіпертимний, дистимічний, циклотимний, збудливий, застряглий, педантичний, тривожний, емотивний, демонстративний, екзальтований типи), конституційні, соціальні. Риси характеру: вольові, емоційні, інтелектуальні. Властивості характеру: повнота, цілісність, визначеність, сила. Прояви характеру: ставлення до праці; ставлення до інших людей; ставлення до самої себе; ставлення до речей, до природи. Манери спілкування. Негативні риси характеру. Зв'язок характеру і темпераменту особистості. Сензитивний період для становлення характеру. Самовиховання особистості.

Тема 2.7 *Здібності*. Здібності як індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності. Природа здібностей. Задатки як вроджені анатомо-фізіологічні особливості кожного окремого індивіда, які є передумовами розвитку здібностей. Види здібностей: загальні; спеціальні; комунікативні, теоретичні; практичні; навчальні; творчі здібності. Рівні здібностей: репродуктивний, творчий. Обдарованість та її види. Талант та його структура. Геніальність. Засоби вимірювання здібностей. Коефіцієнт розумової обдарованості. Структура і умови формування здібностей. Залежність можливостей людини в діяльності від особливостей її психічних процесів. Раннє самовизначення дитини. Знання як основний структурний компонент здібностей. Роль поєднання навчання з працею як умова розвитку здібностей.

Засоби діагностики результатів навчання, методи їх демонстрування

Засобами діагностики результатів навчання є стандартизовані тести, реферати, есе, виступи з доповідями, участь у ділових іграх, взаємонавчальних ситуаціях та інших формах організації взаємодії з одногрупниками під час практичних занять. Результати оцінювання передбачають самооцінку здобувачів освіти.

Форма підсумкового контролю – екзамен.

Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Буняк Н. А. Загальна психологія : лекції (частина 1). Тернопіль : вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 100 с.
2. Буняк Н. А. Загальна психологія : лекції (частина 2). Тернопіль : вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 104 с.
3. Волошок О. В., Кліманська М. Б., Штепа О. С. Практикум із психології : навч.-метод. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 96 с.
4. Загальна психологія : хрестоматія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / упоряд. О. В. Скрипченко та ін. Київ : Каравела, 2007. 640 с.

5. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко та ін. Київ : Либідь, 2005. 463 с.
6. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / С. Д. Максименко та ін. ; за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
7. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. вид. 3-є, переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2008. 271 с.
8. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2013. 576 с.

Додаткові

1. Гіппенрейтер Ю. Б. Вступ до загальної психології : Курс лекцій. Київ : 2013. 336 с.
2. Джонсон Девід В. Соціальна психологія : тренінг міжособистісного спілкування / Володимир Хомик (пер. з англ.). Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 288 с.
3. Долинська Л. В., Демидова Т. А. Підготовка молоді до сімейного життя (соціально-психологічний тренінг) : Навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2002. 74 с.
4. Клименко В. В. Психологія творчості : Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
5. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ельга, Ніка-центр, 2003. 400 с.
6. Леонгард К. Акцентуированные личности. Київ : Эксмо-Пресс, 2001. 544 с.
7. Литовченко Ніна Федорівна. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції : Навчально-методичні матеріали для тренінгових занять / Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин : НДПУ, 2002. 72 с.
8. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 203. 240 с.
9. Матвєєв С. О. Політична психологія : Навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2003. 216 с.
10. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 448 с.
11. Основи теорії гендеру : Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ : К. І. С., 2004. 536 с.
12. Психологія : навчальний посібник / Т. В. Іванова, О. А. Кривопишина, П. І. Сахно та ін.; за заг. ред. Л. М. Кудояра. Суми : Сумський державний університет, 2011. 331 с.
13. Технології роботи організаційних психологів : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. Л. М. Карамушки. Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.
14. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція : Навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2005. 656 с.
15. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції : феноменологія, теорія і практика. Київ : Вища школа, 2006. 382 с.